

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 45 Volume: 9 Issue: 45

Ağustos 2016 August 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA 2000 SONRASI EKSEN KAYMASI TARTIŞMALARININ NEDENSEL BOYUTLARI¹
CAUSAL DIMENSIONS OF AXIS SHIFT DISCUSSIONS IN TURKISH FOREIGN POLICY AFTER 2000

Vahit GÜNTAY*

Öz

21. yüzyılda devletlerin dış politika etkinlikleri küresel bir boyuta ulaşmıştır. Yeni bir yüzyılın başlangıcında Türk dış politikası, başta eksen kayması olmak üzere, ekonomi politikle beraber yeni bir gelişme ve tartışma alanına girmiştir. Bu tartışmalar içinde Türkiye'nin dış politika çıktılarının yönünün yakın geçmişi ile beraber ele alınma gereği hissedilmektedir. Türkiye'nin dış politika çıktıları açısından eksen kayması; kimilerine göre değişimi, kimilerine göre ise yeniyle eskinin kesiştiği veya birleştiği yönde önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Kurulduğundan bu yana Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan birçok genetik özelliğiyle farklı değerlendirmelere konu olan Türk dış politikası; kimilerine göre durağan yapısı, kimi araştırmacılara göre ise dinamik yapısıyla dış politika kültürü içinde farklı bir yere sahip olmuştur. Uluslararası İlişkiler disiplininin adeta bir laboratuvarı konumunda olan dış politika analizi ve bu mekanizmaların değerlendirilmesi, Türkiye için kesin sınırları olmayan veya bu konuda, belli bazı koşullarda davranış biçimi geliştirmeyen veya geliştiremeyen bir sistemi ortaya koymaktadır. Türkiye'nin dış politikasında, 2000 sonrasında "eksen kayması" kavramıyla beraber tartışmaların boyutu değişmiş, konuyla ilgili özellikle Batı kaynaklı olmak üzere ciddi araştırmalar ortaya çıkmıştır. Çalışma kapsamında bu tartışmalarla ilgili görüşler hem iç ortam, hem de uluslararası gelişmelerle birlikte sunulmaya çalışılmış, bu konudaki görüşler günün koşullarıyla birlikte değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Dış Politika, Uluslararası Politika, Türk Dış Politikası, Eksen Kayması

Abstract

States' foreign policy activities have reached a global dimension at 21. century. At the beginning of new century, Turkish Foreign Policy has entered into a new development and discussion area with economy politic in the first instance axis shift. In these arguments, it is required to evaluate Turkish Foreign Policy's action ways with its recent past. Axis shift in terms of Turkish Foreign Policy action is meaning a change for someone, but for others it means an intersection or unification at new and past. Turkish Foreign Policy which have subjected to different evaluations with its many genetic specifications from Ottoman Empire, has a different space at foreign policy culture with its static structure to some researchers and dynamic structure to others. Foreign policy analysis and evaluation of this mechanism which is a laboratory in international relations discipline, has shown that it is a system which can't develop behaviour pattern at spesific conditions or has not certain borders for Turkey. Discussions' dimension has changed with "asix shift" concept after 2000 at the foreign policy of Turkey, some competent researches have been come forward from Western researchers about this subject. In this study it is aimed to present some views about this discussions with domestic and international developments and has been evaluated with current conditions about this subject.

Keywords: International Relations, Foreign Policy, International Politics, Turkish Foreign Policy, Axis Shift.

Giriş

Dış politika kültürü ve yapısı her ülke için farklı özellikler göstermektedir. Bu özellikler bir devletin sahip olduğu tarihi arka plan, jeopolitiği ve alışkanlıkları ile ilgilidir. Uluslararası ilişkilerin analiz düzeyi kısmında yer alan dış politika, her ülke için farklı ilgi ve çalışma alanlarını söz konusu kılmıştır.

Türkiye için tarihi arka plan, hep süreklilik veya "kırmızı çizgiler" diye tabir edilen olguların gelişimi anlamında seyretmiştir². Fakat Türkiye için dış politika analizindeki süreklilik ve değişim tartışmaları son yıllarda farklı boyutlarda değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler yapılırken *Türk dış politikası* ile ilgili çalışmalarda, özellikle yabancı kaynaklı araştırmalarda Türkiye üzerine çalışan akademisyen ve araştırmacıların sayısının bir hayli çoğaldığı gözlenmektedir³. İlginin artmasındaki en temel nedenlerden birisi dış politika anlamında, Türkiye'nin yakın çevresindeki gelişmelerin öneminin artmasıdır. Bu gelişmelerle birlikte "Türkiye'nin ilgisi hangi alanda yoğunlaşmıştır ve neden böyle bir değişim yaşanmıştır" sorusu, konu üzerindeki çalışmaları şekillendirmektedir.

¹ Bu çalışmanın tüm teorik çerçevesi ve pratiği; yazarın 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda hazırlanmış olduğu "Türk Dış Politikası'nda Güncel Yaklaşımlar ve Eksen Kayması Tartışmaları(2002-2012)" başlıklı tezinden kurgulanmıştır.

* Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, vahitguntay@gmail.com

² Türk dış politikasının kırmızı çizgilerinin varlığı ve sürekliliği ile ilgili tarihi süreci II. Abdülhamit dönemlerine kadar götüren çalışmalar mevcuttur. Avrupa ile olan ilişkiler, Türk-Yunan ilişkileri, Ermeni meselesi gibi konulara ilişkin dış politika refleksleri uzun bir tarihi sürece dayandırılmaktadır. Bu çizgiler ile ilgili reaksiyonel tutumun özellikle Orta Doğu özelinde güncel gelişmelerle birlikte yıprandığı yine değinilen önemli konular arasındadır.

³ Taylor&Francis Online, JSTOR: Journal Storage, Web of Science gibi uluslararası veri tabanlarında anahtar kelime olarak aranan "eksen kayması" ve Türkiye özelindeki taramalarda son yıllardaki artış dikkat çekicidir.

Türkiye'nin çevresindeki gelişmelerde önemli bir bölge ülkesi olması dolayısıyla bölgesel krizlerdeki rolü, ilgili ülkelerdeki çatışmalara ve çekişmelere taraf olma durumuna eğilmeden ortada olacak bir şekilde, "dengeli, tarafsız ve arabulucu" bir durumda etkisini göstermesi beklenen bir husustur. Bunu yaparken, bu durumdan en az zarar göreceği şekilde politikalar izlemesi, farklı aktörler karşısında kendi çıkarlarını da göz önüne almasıyla ilişkilidir. Aslında burada Türkiye'ye düşen sorumluluk; bir tarafta yakın ilişkiler içerisinde olduğu uzak coğrafyalardaki ülkeleri, diğer taraftan bölgesel komşularını karşısına almayacak bir şekilde durumu müzakere masasına oturarak çözmektir.

Eksen kayması ile ilgili tartışmaların odağında ise temel parametreler dış politikanın yoğunlaştığı alanlar ve bölgelerdir. Ekonomik, diplomatik, kültürel ya da algısal boyuttaki adımlar ve girişimler özellikle yakın dönemde eksen kayması ile ilgili tartışmaları alevlendirirken, yakın çevredeki istikrarsızlık ise son zamanlarda böyle bir tartışmayı gündem dışına itmektedir. Yine bunun önemli sebeplerinden birisi özellikle Türkiye'nin güney sınırlarında yaşanan belirsizlik ve tehdit algısıdır. Yoğunlaşan bölgenin ve bahsi geçen eksenin dış politika açısından bir yoğunluk oluşturması yakın bölge açısından devamlılık gerektirmektedir. Özellikle güney sınırlarındaki tehdidi ve Ortadoğu'daki süreci göz önüne alırsak gelişmelerin eksenenden daha çok eksensizlikten kaynaklandığı da söylenebilir.

Arap Baharı sonrası özellikle Suriye özelinde dengelerin değişimi Ortadoğu'daki etnik ve mezhepsel yapı sorunlarını, terörist örgütler bazında farklılaştırarak dış politika çıktılarını da zorlamıştır. Yakın coğrafyadaki bu hareketlilik mülteci sorunu, Avrupa ile yaşanan mültecilere ve uzantılarına ilişkin sorunlar, terörist yapıların evrim geçirmesi gibi hususlarla eksen kaymasına ilişkin tartışmaları gündelik manevralarla oluşan algısal bir yapıya dönüştürmüştür.

Bütün bu çerçevede dahilinde Türkiye'nin sahip olduğu dış politikaya ilişkin yönelim çok boyutlu bir paradoks olma yolunda hızla ilerlemektedir. Karar alıcıların da artık elinde olmayan gelişmeler ve atılan adımlar kısa vadeli dış politika yaklaşımına ilişkin karar alma mekanizmasının, çıkarları en üst seviyeye taşıyacak şekilde oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir.

Genel olarak 2009 ve 2010 yılları sonrasında iç politika ve dış politikadaki teorik çerçevenin farklılaşması pratikteki gelişmelerin sadece eksen kayması bağlamında düşünülemeyeceğini ortaya koymuştur. Devletlerin dış politika çıktılarını, sadece devlet düzeyinde karar alıcılar belirlememektedir. Özellikle Türkiye için bu paradoks daha da belirgindir ve eksen açısından konunun daha da mikro düzeyde düşünülmesini gerekli kılarak bu çalışmanın fikir temelini oluşturmuştur. Bu doğrultuda çalışma özelinde süreklilik ve değişime ilişkin yaklaşım genel hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmış, uluslararası gelişmeler ile ilgili bir perspektif sunularak eksen kaymasına ilişkin bir sonuca varılmaya çalışılmıştır.

1. Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim Algısı

Değişim kavramından anlaşılması gerekenler önemlidir. Uluslararası ilişkiler ve dış politika literatürü açısından ele alacak olursak bu kavram farklı teori ve anlayışlar ışığında değerlendirilmektedir. Uluslararası politika açısından değişim ve dönüşüm ile ilgili yaklaşımlar farklı teoriler bağlamında değerlendirilmekte ve en çok kabul görenler realizm/neorealizm ile liberalizm/neoliberalizm temelli olarak karşımıza çıkmaktadır (Gözen, 2010:20). Uluslararası politika açısından, bu teorik başlıklar altında Türkiye'nin dış politikasında değişim ve dönüşüm olup olmadığını veya ne yönde olduğunu anlayabilmek için, öncelikli olarak Türkiye'nin mevcut uluslararası yapı içindeki konumunu tanımlamakta fayda vardır. Uluslararası güç dengeleri içinde hangi noktada bulunduğunu ve dış politikasının temel karakteristiğinin ortaya konulması, bu parametrelerde değişim ve dönüşüm olup olmadığının irdelenmesi gerekmektedir. Türk dış politikası için bu durum değerlendirilecekse, değişimi sadece son yıllardaki boyutuyla ele almak doğru olmayacaktır.

Türkiye'nin son yıllarda önemli bir değişim süreci içinde olduğu çeşitli akademisyenler ve siyasetler tarafından tartışılan ve kabul edilen bir durumdur. Özellikle de akademisyenler bu süreci iç ve dış politika şeklinde ayırarak inceleme eğilimindedir. Bu inceleme süreci olumlu ve olumsuz yönleriyle eleştirel anlamda hız kesmeden devam etmektedir.

Türk dış politikasında son dönemde tartışılan farklılık algısı, Türkiye'nin Soğuk Savaş'tan itibaren sahip olduğu geleneksel "ABD-NATO-Batı" merkezli dış politikasına bir alternatif değil, onunla destekli veya uzlaşmacı çerçevede değerlendirilmektedir. Özellikle Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişte, hukuk sisteminden devlet yönetimine kadar; sosyal, siyasal ve ekonomik hayatın tüm yönlerinde bir dizi devrim gerçekleşmiştir. Bu geçişte dış politika algısında da değişim yaşamış, büyük bir güç olma temelinden, amacı ulus devletin sınırlarını koruma ve varlığını devam ettirebilme noktasına gelmiştir.

Süreklilik ve değişim bağlamında Türk dış politikasını, Idris Bal'ın vurguladığı gibi, Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar üç ayrı bölüm altında inceleyebiliriz. *İlk dönem*, 1923-1990 arasındadır. Bu dönem de kendi içerisinde Atatürk dönemi (1923-1938) ve Atatürk'ün ölümü sonrasında, 1990'a kadarki

dönem olarak ayrılabilir. *İkinci dönem*, 1990-2002 arası dönemdir. *Üçüncü dönem* ise, 2002 sonrası dönemdir (Bal, 2010:37)⁴.

İlk dönem devletin oluşumu ve devletin bağımsızlığını koruma amacı taşıyan, daha sonraları statükocu ve tepkisel hale gelen bir dönemdir. İkinci dönem ise yeni arayışların ortaya çıktığı, eski yaklaşımların sorgulandığı veya kimi araştırmacılara göre ise sorgulanmaya başlandığı dönemdir. Bu dönemde, bölgesel ve hatta uluslararası anlamda küresel hedefler belirlenmeye çalışılmıştır. Türk dış politikasındaki eksen kaymasına ilişkin yaklaşımlar ise 2002 sonrasında karşımıza çıkmaktadır ve güncel boyutu bu dönemden sonra bir uzantı dahilinde değerlendirilmektedir.

Bu doğrultuda, bu tartışmaların ve teorik gruplandırmalar içinde ele alınan boyutun temelini, Türk dış politikasındaki sürekliliğin nitelikleri ve bu politikaya şekil veren faktörler oluşturmuştur. Bu faktörler içinde farklı bir nitelik olarak süreklilik ele alınacaksa ve davranışsal olarak bunun bir çerçevesi çizilecekse; "denge politikası", "Batıcılık olgusu", "statükoculuk", "Rus tehdidi", "Yunanistan'ın tutumu", "karar alma mekanizması" ve "aktörlerin tutumu" bu temele ilişkin unsurlar içinde değerlendirilebilir (Bal, 2010:40-50).

Denge politikası süreklilik tartışmaları içinde önemli ve belirleyici bir konuma sahiptir. Bu politika aslında güvenliğini kendi gücü ile sağlamada yetersiz kalan tüm ülkelerin takip ettiği bir siyasettir. Osmanlı'dan sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti de bu politikayı benimsemiştir. Denge politikası gereği, 1930'lara kadar SSCB ile işbirliği yapılmış, II. Dünya Savaşı'nı takiben bu defa SSCB; Türkiye karşısında bir tehdit olarak görüldüğü için, ağırlıklı olarak ABD olmak üzere Batı ile işbirliği yapılarak Türkiye NATO üyesi olmuştur.

Sürekliliğin unsurlarından olan Batıcılık olgusu, Osmanlı'nın son yüzyılına kadar geriye giden bir unsurdur. I. Dünya Savaşı sonrası, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Mustafa Kemal, yakın çevresine Batıcı aydınları alarak, Osmanlı'nın son döneminde başlayan reformları hızlandırmıştır. Cumhuriyetle birlikte Batı, erişilmesi gereken bir hedef, işbirliği yapılması gereken bir taraf haline gelmiştir. Yani Batıcılık bu doğrultuda, yeni kurulan devletin resmi ideolojisinin de bir parçası haline gelmiştir. Dikkat edilmesi gereken husus Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'nı, Batı medeniyetine karşı değil, Batılı güçlere karşı vermiş olduğudur (Arı, 2009:100-111)⁵.

Statükoculuk da diğer unsurlar gibi Türkiye'nin takip ettiği önemli prensiplerden biri olmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında devletin kuruluş hedeflerini içeren Misak-ı Milli toprak bütünlüğü bakımından tam olarak gerçekleştirilememiştir. Siyasi liderler tarafından, o günün koşulları göz önüne alındığında gelinen noktanın tatmin edici olduğu kabul edilmiş, bu durum Lozan'da siyasi ve hukuksal anlamda tescil edilmiştir. Lozan temelindeki mevcut durumun korunması düşüncesi Türk dış politikasının temelini oluşturmuştur. Bu bağlamda Mustafa Kemal'in "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" deyişi Cumhuriyetin dış politika çizgisini oluşturmuştur. Bu çizgi bazı örnekler hesaba katılmazsa, günümüze kadar esas olarak da sürdürülmüştür⁶.

Türk dış politikasının yakın geçmişi ve Soğuk Savaş dönemi itibariyle sürekliliğindeki önemli faktörlerinden bir diğeri olarak, Rus tehdidini ve bu yöndeki algıyı ele aldığımızda, Türkiye'nin uluslararası politika açısından her zaman önem arz eden coğrafyası kuzeyinde kendisi için özellikle 19. yüzyıldan itibaren tehdit oluşturan bir güçle yaşamayı zorunlu hale getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu gerilerken, Rusya bunu kendisi için fırsat bilmiştir. Osmanlıdan günümüze bu gelişmelerin etkisiyle beraber Türk karar vericilerin bilincinde, Rusya her zaman dikkat edilmesi gereken bir tehdit olarak yer almıştır. Önce Çarlık Rusya'sı, sonra SSCB, şimdi de Rusya Federasyonu, bu bağlamda değerlendirilebilir. Günümüzde Rusya ile gelişen ilişkiler, bu davranışsal faktörü tamamen ortadan kaldıramasa da, artık her iki tarafın birbirini mutlak düşman olarak görmedikleri şeklinde değerlendirilebilir (Sander, 2006:71-80). Yakın zamana kadar (24 Kasım 2015 tarihli uçak düşürme krizini dahil etmezsek), ilişkilerin seyri oldukça olumlu ve yapıcı seyretmiştir.

Statükoculuk boyutunda II. Dünya Savaşı ve bu savaşın beraberinde getirdiği dünyadaki dengeler genel itibariyle değişmiş, yeni bir uluslararası sistem kurulmuş ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile uluslararası sistem yeni bir döneme girmiştir. 1990'lara kadar takip edilen politikalar Türkiye'yi kısmi olarak

⁴ Türk Dış Politikasının dönemsel olarak sınıflandırılmasında temel olarak, kategorisel anlamda farklı tarih aralıkları, farklı uzmanlar tarafından ele alınmaktadır. Burada bahsetmemiz ve dikkati çekilmesi gereken yön temel ilkelerdir ve değişimin dönemsel olarak nasıl ve ne şekilde yaşandığıdır. Denge arayışının varlığı veya devamlılığı ya da barıştan yana bir tutumun bir istikrar ihtiyacı gereği yürütüldüğü veya yürütülemediği gibi tespitler bu dönemsel ayrımlardan ve başlıklardan daha önemli bir hal almıştır.

⁵ Batıcılık, dış politikanın belirlenmesinde belirleyici olma özelliğini cumhuriyetin başından günümüze kadar devam ettirmektedir. Türkiye'nin Avrupa Birliği dahil tüm Batılı kurumlar içinde yer almaya çalışmasını bu çerçevede değerlendirmek gerekir.

⁶ Statükocu olmanın eleştirisi veya kırıldığı noktalar ile ilgili temel bazı olaylar olarak, Hatay'ın Türkiye'ye katılması, 1950 yılında Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi ve 1974 Kıbrıs müdahalesi gösterilmektedir. Statükocu olmaya ilişkin unsurların dönemsel olaylar bazında istisnalarının olabirliği konusundaki çalışmalar ve tartışmalar bu olaylarla daha da belirginleşmiştir. Bazı yazarlar bu olayları statükoculuktan sapma olarak yorumlarken, bazı yazarlar da bu durumu statükoculuğun dinamik tarzda işletilmesi olarak yorumlamaktadır. Bkz.(Şener, 2013:1)

dünya ve bölge politikalarından izole etmiş, Türkiye'yi pasif, yalnız bir ülke konumuna sokmuştur. Dış politika hareketliliği bakımından, Türkiye'nin bu durumdan kurtulma gibi bir çabasının olmadığı, kısa ve uzun dönem politikaları açısından gözlerden kaçırılmamalıdır.

Ayrıca belirtilmesi gereken hususlardan birisi, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Atatürk dönemi diyebileceğimiz ilk dönemde öncelikle devlet oluşumu ve devletin bağımsızlığını koruma amacı hedeflenmiştir. Daha sonraları ise Türk dış politikasını tanımlamada statükoculuk ve tepkisellik daha belirleyici hale gelmiştir. Atatürk'ün ölümüne kadar geçen süreçte devletin inşa süreci devam etmiştir. İlerleyen süreçte ABD ve Batı, Türkiye'ye en yakın ve birlikteliğin en önemli aktörleri olarak görülmüştür. Bu durumun en önemli sebebi Sovyetler'den uzaklaşma süreci olmuştur. Sovyetler ile uzaklaşma süreci II. Dünya Savaşı sonu itibariyle zirveye ulaşmıştır. SSCB, Türkiye'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü tehdit eden en önemli güç haline gelmiş, Boğazlarda hak iddia etmiş ve Türkiye'den toprak talep etmiştir (Larrabee ve Lesser, 2002:26-29). Bu gelişme Türkiye'yi, Batıya daha da yakınlaştırmış; NATO'ya üye olunmuş ve Batı güvenlik sisteminin bir parçası haline gelmiştir. Bu gelişme, Türkiye'nin dış dünyada daha da bağımsız davranma gücüne zarar vermiştir. Türk dış politikası üzerinde özelde ABD ve genelde Batı daha etkin hale gelmiştir.

Türk dış politikasında uygulamaların ve yönelimlerin sorgulanmaya başlandığı dönem genel olarak Soğuk Savaş'ın bitmesi ile başlayan dönem olmuştur. Bu dönem 1990'larla başlamış ve 2002 AKP iktidarına kadar devam etmiştir. Yeni arayışlar görülmüş; eski yaklaşımlar, politikalar sorgulanmış, alternatifler ortaya atılmıştır (Keyman ve Öniş, 2007:161-165). Bu dönem, dış politikada farklı alternatiflerin tartışıldığı ve sorgulandığı dönem olarak da adlandırılabilir (Özcan ve Usul, 2010:110-113). Özellikle bu zaman diliminde, Türk dış politikasının temelindeki bazı önemli faktörlerde değişim gözlemlenmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türk dış politikasını sınırlayan konjonktürel etkileri ortadan kaldırmış, blok içi baskılar çok azalmış, bağımsız bir Türk dünyası, işbirliğine açık bir Balkanlar'ı ve Ortadoğu'yu kısmen de olsa ortaya çıkarmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla yeni Türk cumhuriyetleri ortaya çıkmış, Yugoslavya dağılmış; Balkanlar'da, Kafkaslar'da, Ortadoğu'da yeni sorunlar, çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler Türkiye için hem yeni fırsatları, işbirliği alanlarını; hem de yeni sorunlar ve riskleri beraberinde getirmiştir.

Küreselleşmenin doğurduğu etkiler ve dünyaya açılma gibi faktörlerin etkisiyle Türkiye içerisinde hem iç politika, hem dış politika anlayışında bir değişim yaşanmaya, daha çoğulcu yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Daha liberal ve çoğulcu mantıkla beraber farklılıklar benimsenir hale gelmiş, dış politikada Batı'nın dışındaki bölgeler ile ilgili, daha çoğulcu, çok boyutlu anlayışlar ortaya atılmaya başlanmıştır (Dural, 2010:160-162).

NATO içinde ikinci büyük orduya sahip, iki blok arasındaki ortak sınırların bir kısmını koruyan Türkiye, Soğuk Savaş boyunca güvenlik özelliklerinden dolayı Batı için önemini korumuştur. Bu durumun farkında olan Türkiye bu güvenlik kartını Batı ile ilişkilerinde bir pazarlık unsuru olarak kullanmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş unsurlarının kaybolmasıyla bu önemini kaybetmesi beklenen Türkiye; Balkanlar'da ve Ortadoğu'daki gelişmelerden sonra bölgesel hareketlenmelerle birlikte, önemli bir aktör olma isteği gütmüştür (Walker, 2007:92-96). Bu bağlamda Türkiye; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Türk dünyası, İslam dünyası, Balkanlar, ABD ile ilişkilerin derinleştirilmesi gibi amaçlar edinmiş, bunun yanında D8'in oluşturulması örneğinde olduğu gibi farklı arayışları da yakalamaya çalışmıştır.

Diğer taraftan 1990'lar sonrası Türk dış politikasının yeni arayışlara girmesinde Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki göreceli yalnızlığı, özellikle PKK terörü ve Kıbrıs konusunda desteklenmemesi önemli rol oynamıştır. Yine Türkiye'nin AB sürecinde sorunlarla karşılaşması, Rusya'nın hala önemli bir güç olarak Türkiye'nin karşısında durması gibi faktörler, diğer sebepler arasında yer almaktadır. 1990'larda Türkiye'de istikrarsız koalisyon hükümetlerinin bulunması, Özal'ın 1993'teki zamansız vefatı, 28 Şubat'ın demokratik rejimi tahribi ve Refah-Yol hükümetini düşürmesi; Soğuk Savaş sonrasındaki fırsatların değerlendirilmesi bağlamında zararlı olmuş, farklılaşmayı zorlaştırmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte bu süreç sonrası, 2002 yılında AKP'nin tek başına iktidara gelmesi ile başlayan dönemde Türk dış politikasında bir değişim arayışı olduğu tartışılmaya başlanmıştır (Bal, 2010:40-44). Zamanla eski uygulamaların sorgulanması, yeni yön, alternatif arayışları kurumsallaştırılmaya çalışılmış ve Türk dış politikası algısal olarak farklı şekillerde gündeme gelmiştir.

Bu doğrultuda ilk olarak "*Yurtta Sulh Cihanda Sulh*" prensibi önceden statükocu bir şekilde yorumlanırken ve uygulanırken, yeni karar vericilerin artık bu ilkeyi farklı yorumladıklarını gösteren eğilimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Demokratikleşme anlamında adım atmaya arzuladıklarını belirten karar vericiler Türkiye'nin çevresinde ve dünyada, aktif politikalarla barışı ve istikrarı sağlamayı amaçladıklarını vurgulamışlardır (Erhan, 2010:256-259).

Bu dönemde Türkiye dış politikasındaki değişim algısı içinde bir yaklaşım benimsenmiştir. Hem iç politikada hem de dış politika anlamında barışın önemi vurgulanmış, "*komşularla sıfır sorun*" anlayışıyla

dostane ilişkilerin önemi üzerinde durulmuştur. Değişim algısının kırılmalı ve yapısal zayıflığı, Arap Baharı sürecinde daha iyi anlaşılmalıdır.

Diğer taraftan Türk dış politikasına şekil veren Batıcılık anlayışı, sadece Batı bağlamındaki anlamını yitirmiştir. Onun yerine Batılı prensiplere, AB standartlarına, hukuk devletine ve genel olarak AB'ye evet diyen; fakat Batı'ya da bir alternatif olarak aranan bir anlayış hakim hale gelmiştir (Catalano, 2011:32-37). Türkiye, AB ile bütünleşebilmek için bir taraftan reformlar yaparken, müzakere süreci devam ederken; diğer taraftan komşu ülkeler başta olmak üzere diğer ülkelerle de ilişkilerini geliştirmenin önemini dile getirmiştir. Söylemsel olarak çoğu zaman, Batı sert bir üslup dahilinde eleştirilmeye başlanmıştır.

Değişim ve farklılık anlamında, Türk karar vericileri için Rusya algısı da değişmeye başlamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Rusya'daki rejim değişikliği ile birlikte, savaşılan Rusya yerine; ortak, işbirliği yapılması gereken Rusya algısı vurgulanmaya başlamıştır (Laçiner, 2010: 67-71). Bu algıya paralel olarak Rusya artık mutlak düşman olmaktan çıkmış ve Türkiye'nin en yakın ticari ortak ve dostlarından birisi haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı ve başbakanlar arası üst düzey ziyaretlerin sayısında artış olmuştur. Kasım 2015'te yaşanan uçak krizinin ortaya çıkardığı etkiler Türk dış politikasının Batı eksenindeki hareketliliği açısından yine kırılmalılığını ispat etmiş ve Rusya ile ilişkiler kopmuştur.

Türk karar vericilerin Yunanistan algısının da değiştiği söylenebilir. Yunanistan ile dostane ilişkiler geliştirilebileceği düşünölmeye başlanmıştır. Bu yaklaşım Özal döneminde Davos süreci ile başlamış ve İsmail Cem'in gayretleri ile devam etmiş, 2002 sonrasında ise olgunlaşmıştır (Kurubaş, 2001: 257-261). Mayıs 2010'da Erdoğan'ın Yunanistan ziyareti, iki ülkenin samimi bir dostluk kurabilmesi anlamında önemli bir yere sahiptir. Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynayan Yorgo Papandreu, 2009'da başbakan seçildiğinde ilk ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirmiştir. Karşılıklı beklentilerden daha çok dönemsel anlamda yaşanan durgunluk ve problemsiz yıllar ve Yunanistan'daki ekonomik sorunlar ilişkileri sıkılaştırmıştır.

Bu dönemde Türkiye, Ankara merkezli özerk politikaların önemini anlamaya başlamıştır. 1 Mart 2003 yılındaki tezkere ile Irak Savaşı özelinde ABD'ye hayır denmiş⁷, 2008 yılındaki Rusya- Gürcistan Savaşı sonrası ABD'nin Karadeniz'e donanmasını gönderme isteği karşısında Montrö Boğazlar Sözleşmesi öne sürölerek karşı duruş sergilenmiştir. Dış politikada algısal olarak bu yaklaşım, Türkiye'nin yakın coğrafyasında ABD'nin Türkiye aleyhine olan gelişmelere göz yumması anlamında eleştirileri de beraberinde getirmiştir.

Diğer taraftan Türk dış politikası yapım süreci de bu değişimden nasibini almıştır. Milli Güvenlik Kurulu'nun yapısı değişmiş, kuruldaki asker üye sayısı azaltılmıştır. Meclisin, medyanın, kamuoyunun dış politikadaki etkisi artmaya başlamıştır. Bu gelişmeler dahilinde Türk dış politikası aslında Batı'dan vazgeçmediği gibi, tam tersine AB'ye girebilme konusunda somut adımlar atmaya çalışmıştır (Aybet, 2006: 531-537). Yine ABD ile ilişkileri daha da geliştirebilmek için yoğun çaba harcamıştır. Fakat Türkiye aynı zamanda ABD ve Batı'nın ötesinde Rusya'yı, Kafkasya'yı, Orta Asya'yı, Ortadoğu'yu ve Afrika'yı daha da yakından tanımak istemiştir. Bu gelişmeler, Türk dış politikasında farklı ilişkiler aramasından ziyade, Türkiye'nin Ankara merkezli, bölgesel olarak çeşitlendirilmiş bir politika takip etmeye başladığı şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir deyişle Türkiye'nin üç kıtayı kapsayan dış politika hinterland aktif olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Fakat bu çeşitlendirme yoğunluk gücünü merkez adına aşağıya çekmiş ve enerji gerektirmiş, belli başlı bazı temel sorunları da beraberinde getirmiştir.

2.Eksen Kayması Tartışmalarında Uluslararası Gelişmelerin Türkiye Boyutu

2.1. AB, ABD, Rusya İle İlişkilerin Boyutu

Özellikle küresel etkileşimin artması ve hız kazanması ile birlikte uluslararası alandaki her gelişme devletlerin dış politikalarını her zaman etkileyebilecek bir yapıya dönüşmüştür. Günümüzün getirdiği bu boyut stratejik olarak Türkiye'nin sahip olduğu özelliklerle birleşince sorunları arttırmış, ilgi alanını bir hayli çeşitlendirmiştir. AB'nin yapısal olarak farklılaşmak istemesi⁸ ve AB anayasası çalışmaları, ABD'nin küresel hegemon potansiyelini devam ettirme arzusu ve girişimler önemli gelişmeler arasında yerini almıştır. Türk dış politikasında çalışmaların ve ilişkilerin arttırıldığı Rusya ve Rusya'nın yakın çevreyle olan ilişkileri

⁷ 2003 Mart'ında TBMM'de salt çoğunluğa ulaşamamış ve tezkere kabul edilmemiştir. Bu durumda Türk liman ve topraklarını kullanamayan ABD, Irak işgali sırasında büyük bir başarısızlığa uğramış ve ağır bir ekonomik, sosyal fatura ödemek zorunda kalmıştır. Elbette tüm askeri güçlükleri tamamen 1 Mart tezkeresine de bağlamak doğru olmayacaktır. Tartışmalar devam ederken, müdahalenin başlamasından kısa bir süre sonra, 20 Mart 2003'te AKP hükümeti tarafından Türk hava sahasının yabancı kuvvetlere açılmasını öngören yeni bir tezkere TBMM'ye sunulmuş ve yapılan oylama sonucu bu tezkere geçmiştir.

⁸ Değişen dünya AB için farklı koşulları beraberinde getirmiştir. AB'nin güvenlik ve savunma konularında eskiye kıyasla daha aktif olması, daha sık gündeme gelmeye başlamıştır. Coğrafi ve kapasite olarak genişleyen bu örgüt ekonomik ve siyasi konularda olduğu gibi güvenlik ve savunma konularında da önemli bir güç haline gelmek için gayret göstermektedir. Fakat AB'nin askeri konularda etkin olmaya dönük hevesi, 1949'dan bu yana Avrupa ve Atlantik güvenliğinin sağlanmasında temel organ olma fonksiyonunu icra eden NATO ile AB arasında yavaş yavaş su yüzüne çıkan ciddi bir gerginliğe de yol açmaktadır.

dikkat çekicidir. Ortadoğuda yaşanan gelişmeler ve Arap Baharı, Suriye Krizi, İsrail'in özellikle Filistin konusundaki kararlılığı ve müdahaleleri bölge politikaları açısından Türkiye için büyük öneme sahiptir. Türkiye için Kafkasya, Balkanlar, Kıbrıs ve enerji koridorlarında yaşanan gelişmeler bu süreçte uluslararası anlamda hem ikili ilişkilerde, hem de uluslararası ilişkilerde önemli başlıklar olarak yerini almıştır.

Uluslararası gelişmelerin AB ayağında, Temmuz 2005'te Türkiye ile AB'ye yeni katılan ülkeler arasında gümrük birliğini tesis eden bir protokole imza atılmıştır. Esasen bu imzayla Türkiye-AB müzakerelerinin başlaması için gerekli olan bir ön şart yerine getirilmiştir (Aybet, 2006: 538-544). Hükümet, bu imzanın atılmasıyla birlikte, eş zamanlı olarak yayınladığı bir deklarasyonla Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni, "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak tanımamasının mümkün olmadığını belirtince sınırlar gerilmiştir. AB yayınladığı deklarasyonda, "Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti dahil hiçbir AB üyesi ülkeye ayrımcılık yapamayacağı"nın altını çizmiştir.

Diğer taraftan Fransa'da, Nicholas Sarkozy'nin cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte, Türkiye'nin müzakere yoluna çekilen set daha da yükseltilmiştir. Sarkozy, Türkiye'nin geriye dönülmez biçimde AB ile bütünleşmesini sağlayacağı gerekçesiyle; Ekonomik ve Parasal Politika, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Çevre ve Vergilendirme gibi fasılların müzakereye açılmasını ön şartlara bağlamıştır. Bu durumda 35 müzakere başlığından 12'si dondurulmuştur. Dış politika anlamında yaşanan bu süreç yapılan anketlere göre Türk kamuoyunda AB'ye üyelik hevesini son 10 yılın en düşük seviyesine geriletmiştir⁹. Gelişmeler itibariyle Türkiye-AB ilişkilerinin tam üyelikle sonuçlanıp sonuçlanmayacağı belirsizliğini korumaktadır. Türkiye AB ile yürüttüğü ilişkilerden doğrudan olmasa bile dolaylı yünden büyük kazanımlar sağlamıştır (Ülger, 2010: 474- 478). AB'nin, Türkiye'nin yaşadığı ekonomik, siyasi ve hukuki gelişiminin görünmez eli olduğu savı bir çok uzman tarafından savunulmuştur.

Uluslararası gelişmelerin ABD ayağında, 2000 sonrasında önemli gelişmelerin yaşanması, Türk dış politikasındaki tarihler için de önemli bir rastlantı olmuştur. 11 Eylül saldırılarının küresel boyutta yorumlanması ve ilişkiler üzerindeki etkisi en önemli belirleyicilerden birisi olmuştur (Ayata, 2011: 87-91). ABD bu saldırılar sonrasında dış politikada önemli müdahale kararları almış ve attığı adımlarla hiçbir dengenin eskisi gibi olmadığını ispatlamıştır. Bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'nin özellikle çok yönlü bir dış politika izleyeceği ile ilgili vurgular ve küresel bir güç olma hedefi gibi açıklamalar AB-ABD düzleminde farklı algılamaları da beraberinde getirmiştir (Adam, 2012:140).

Türkiye'nin Amerika'ya karşı gerçekleştirilen 11 Eylül saldırılarına verdiği tepki önemlidir, çünkü bu saldırılar Türk dış politikasının büyük ölçüde dayandırıldığı en önemli müttefikine karşı gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin verdiği tepki yeni dünya düzeni içindeki yeri konusunda çok büyük etkiler doğurmuştur. Çok uzun zamandır terörizmden zarar gören Türkiye, bu saldırıları düzenleyenleri şiddetle protesto yoluna gitmiş ve bu tür eylemlerin önlenmesi için uluslararası alanda çok daha yoğun iş birliği yapılması çağrısında bulunmuştur. Bu çerçevede 11 Eylül olayları ve sonrasında yaşananlar, Türkiye'nin ABD için vazgeçilmezliğini daha somut bir şekilde ortaya koymuş ve terörizmle savaşta Türkiye'nin ön saftaki yerini bütün dünyaya göstermiştir (Erhan, 2010:83-89). Amerikan politika yapıcılarının Türkiye, terörizmle savaşlarında kendilerine sürekli destek sağlayabilecek stratejik ve siyasi açıdan mükemmel bir ortak görünümü çizmektedir.

Özellikle Ortadoğu'da, Bush döneminden farklı olarak ABD'nin izolasyondan yana olmadığını ilan etmesi, barış ve istikrar umutlarını yeniden yeşertmiştir. Bu noktada Türkiye-ABD ilişkileri yeni bir başlangıcın işaretlerini vermiştir. Obama'nın, ABD'deki 44. Başkan olarak göreve başlaması, Amerika'nın sosyal ve siyasi tarihinde bir dönüm noktası olarak, Türkiye ile olan ilişkilerde birtakım farklılıkları gözler önüne sermiştir (Erhan, 2010:87-90). Obama yönetiminin özelde Ortadoğu, genelde ise Kafkasyayı da içine alan daha geniş bölgeye yönelik yeni bir başlangıç yapma isteği, Türkiye'nin bölgesel konuların içinde daha fazla olmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, Türk-Amerikan ilişkilerinin karakterini belirleyen, sadece iki ülkeye özgü koşullar değildir; dünyanın pek çok bölgesinde yaşanan gelişmeler ilişkilerin çerçevesini belirlemede önemli rol oynamaktadır.

Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin uluslararası politığına bakacak olursak, özellikle 2009-2010 yılları arasında kapsam genişletilmiştir. İki ülke diplomatlarının ziyaretlerinde gözle görülür bir artış gözlenmektedir (İmanov, 2010:727-731). Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler geçmişle kıyaslandığında, bu dönemde ileri seviyelerde seyretmiştir. Rusya ile 2008 yılında 38 milyar dolar olan ticaret hacmi, 2009 yılı itibariyle yaşanan krize rağmen 22 milyar dolarda kalmıştır. Bu rakam dünya genelinde yaşanan kriz göz önüne alınıp değerlendirildiğinde büyük bir başarı olarak kabul edilmektedir.

Türkiye ile Rusya'nın uluslararası sorunlara yaklaşımında, özellikle Suriye'de yaşanan olaylar öncesinde benzerlikler görülmektedir. Dağlık Karabağ ve İran nükleer sorununun diplomatik yollarla

⁹ Türkiye bir tarafta bu gelişmeyi yaşarken, Türkiye'nin başvurusu sırasında dünya siyasi sahnesinde dahi olmayan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya ve Litvanya'nın, AB üyesi olarak müzakere masasında, Türkiye'nin karşısında oturması düşündürücü gelişmeler arasında yerini almıştır.

çözülmesi, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi, Filistin’de barışın sağlanması, Suriye-Lübnan sorunu, Afganistan ve Irak’ta güven ortamının sağlanması, Karadeniz’in küresel güçlerin yeni mücadele alanı haline getirilmemesi gibi konularda Türkiye ile Rusya yakın politikalarda bir çizgi çizmiştir.

6 Ağustos 2009 tarihinde Rusya Başbakanı Putin Türkiye’yi ziyaret etmiş, Türkiye ile enerji boru hatlarından nükleer santrale, gümrük problemlerinden ekonomiye kadar farklı alanlarda yirmi işbirliği anlaşmasına imza atmıştır (İşeri ve diğerleri, 2010:743-749). Rusya, Samsun-Ceyhan petrol boru hattına petrol vermeyi taahhüt ettiğini belirtmiştir. Karadeniz’de sismik araştırma yapılmasına onay veren Türkiye, böylelikle Nabucco’ya rakip olarak gösterilen ve Rus gazını Avrupa’ya taşıyacak Güney Akım Projesi’ne destek vermiştir. Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin bu denli gelişiminin gelecekte stratejik bir ortaklığı beraberinde getireceği düşünülürken, Kasım 2015’teki uçak düşürme kriziyle yakın ilişkilere sahip iki ülke karşı karşıya gelmiştir. Uzun vadede Rusya ve Türkiye’nin karşılıklı olarak güçlenmesinin yerini rekabete bırakacağı öngörüsünde bulunanlar bir anlamda haklı çıkmıştır.

Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin dönemsel olarak, ileri bir seviyeye gelmesinin nedenlerinden biri de, Türkiye-AB ilişkilerinin seyri gösterilebilmektedir. Suriye ölçeğinde ilişkiler bozulmadan önce, Türkiye’nin AB ile ilişkileri ve müzakere süreci hız kesmiştir. İlişkilerin yavaşlaması ve AB’nin, Türkiye’nin önüne her zaman engeller koyması Türkiye’yi yeni yollar aramaya yani Rusya’ya yöneltmiştir (Erhan, 2010:202-205). Ayrıca Türkiye’nin ABD ile ilişkilerindeki bozulma da kimi uzmanlara göre, bu dönemle birlikte ele alınmaktadır. Türkiye ile ABD arasında yaşanan en son kriz, İsrail’in Gazze’ye gönderilen yardım gemisine saldırması ve ABD’nin İsrail’i destekleyen tavırlar sergilemesi olmuştur. Suriye’deki savaşın seyri ve Rus uçağının düşürülmesinin ortaya çıkardığı kriz, bu gelişmelerdeki beklentiyi tersine çevirmiştir. Zorlayıcı diplomasi temelinde yönetsel olarak uzun süreden sonra, askeri güç tehdidi unsurlarının hissedildiği bu dönemde rakip devletlerin başlamamış bir eyleme yönelik “caydırma” ya da caydırıcı olabilme gibi eylemlerin tartışıldığı boyut ikili ilişkilerde gözlenmiştir. Türkiye adına Rusya yakın dönem adına bir tehdit unsuru olarak görülmüş ve tehdit unsuru olan Rusya adına, bir eyleme kalkışılmaması yönünde söylemler zorlayıcı olma adına sertleştirilmiştir¹⁰.

2.2. Ortadoğu İle İlişkilerin Boyutu

Türkiye’nin Ortadoğu’ya yönelmesi eksen tartışmasından ziyade bölgede yaşanan güç değişimiyle doğrudan bağlantılıdır. Dış politikayı sistemde yaşanan güç değişimlerini göz ardı ederek açıklamak mümkün olmakla birlikte bunun yeterli bir analiz çerçevesi oluşturması her zaman mümkün olmamaktadır.

Son zamanlarda Türkiye’nin komşu ülkeler ile ilişkilerini güçlendirmeye yönelik bir dış politika izlemeye çalıştığı tezi, teorik bir çerçeve ile ele alınmaya başlanmıştır. Bu dış politika anlayışının, Ahmet Davutoğlu tarafından geliştirilen stratejik derinlik ve sıfır sorun politikası kavramları üzerine yeniden inşa edildiği tartışılmıştır. Bu kavramlar doğrultusunda Türkiye’nin hedefinin, Karadeniz ve Orta Asya’da bölgesel güç ve paydaş statüsüne ulaşmak olduğu vurgulanan hususlar arasında yer almıştır (Davutoğlu, 2009: 202-205). Türkiye’nin hedeflerinin bir kısmı Rusya ile çakışsa da; Ankara, Moskova’ya nazaran, Sovyet sonrası devletlerin Batı ile bağlantılarının güçlenmesine karşı durmamıştır. Sürece hem bir AB ülkesi hem de bölgede vazgeçilmez rolü olacak bir ülke şeklinde katılmak istemiştir fakat beklentiler yakın coğrafyada yaşanan olaylar sonrasında karşılanamamıştır.

Ortadoğu eksenindeki gelişmelere bakacak olursak Türkiye’nin yaklaşımı, bölgeden uzak durma ya da bölgeye Batı adına yaklaşma politikasından uzaklaşarak, komşularla sıfır sorun hedefi çerçevesinde her alanda ilişkileri geliştirme yönünde belirlenmiştir. Türkiye, bölge ülkeleriyle ilişkileri stratejik üstünlük ve artı değer haline getirmeyi ve bu şekilde etrafında stratejik bir derinlik ve güvenlik çemberi oluşturmayı öngörmüştür (Özcan, 2010:374-378). Özellikle istikrarsız yapı, mülteci sorunu ve Ortadoğu devletleri arasındaki güven sorunu bu öngörüü boşa çıkarmıştır. Aksi olarak bu durumun istisnalarından birisi, Türkiye’nin bölgede önemli bir konvansiyonel güç olarak, Körfez ülkelerince cazip bir müttefik olabileceği yönündeki beklentidir. Türkiye’nin Batı yönelimli ve Sünni ağırlıklı bir ülke olması, Batı karşıtı ve Şii hareketinden tehdit algılayan Körfez rejimleri için tercih sebebi olmuştur. Yaşanan gelişmelerle birlikte Türkiye-KİK Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalogu adı altında bir mekanizma oluşturulması kararlaştırılmıştır (Oran, 2013:436).

Ortadoğu ekseninde, İsrail’in 2000’li yıllarla birlikte dış politikasında tekrar sertlik yanlısı siyaseti benimsemesiyle, Türkiye-İsrail ilişkileri pek çok kez gerilmiştir. Bu dönem için temel dinamik, İsrail’in şiddeti politik bir araç olarak kullanma geleneğine geri dönmesinden çok, Türkiye’nin mevcut dengeler dahilinde Ortadoğu bölgesine yönelik artan siyasi ve ekonomik ilgisidir (Bölükbaşı, 2011:201-207). 2009 yılına kadar, Türkiye’nin İsrail ile Arap ülkeleri arasında arabuluculuk rolünü üstlendiği gözlenmiştir. Doğrudan görüşmeyi kabul etmeyen İsrail, Suriye ve Filistin Ulusal Yönetimi ayrı ayrı Türkiye’ye gelerek

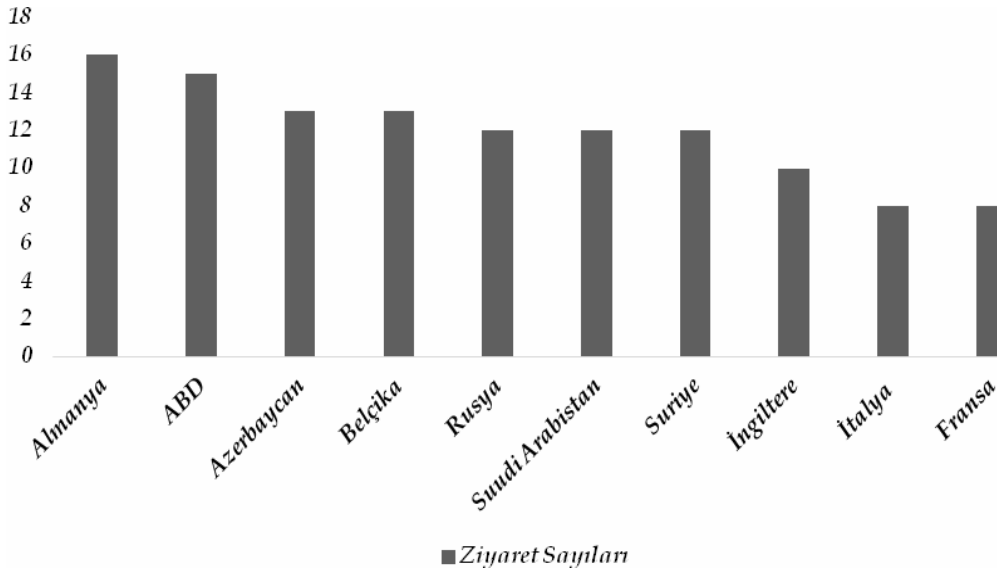
¹⁰ Dış politika aracı olarak zorlayıcı diplomasi ile ilgili teorik bir makale için Bkz.(Şener,2013:101-118)

Türkiye aracılığıyla görüşmeler yapmıştır. Aynı yılın Aralık ayında bu görüşmelerin sonuç vermesi beklenirken ansızın İsrail-Gazze çatışması patlak vermiş ve görüşmeler birden kesilmiştir. Gazze'deki hareketin çok sayıda sivilin ölümü ile sonuçlanması Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir.

30 Ocak 2009 tarihinde İsviçre'nin Davos kasabasında toplanan Dünya Ekonomik Forumu sırasında İsrail Devlet Başkanı Simon Perez ile Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan arasında dünyanın gözleri önünde sert bir tartışma yaşanmıştır. Erdoğan'ın toplantıyı terk etmesiyle sonuçlanan bu tartışmadan sonra Türkiye-İsrail ilişkilerinde büyük bir gerilim yaşanmıştır. 11 Ekim 2009'da Türkiye'deki Anadolu Kartalı askeri manevralarına İsrail'in katılması Türkiye tarafından engellenince ilişkiler daha da gerginleşmiştir.

Bu süreçte bardağı taşıran ve ilişkilerin kopma noktasına gelmesine yol açan gelişme, Gazze'ye insani yardım taşıyan sivil toplum kuruluşlarının gemilerine İsrail Kuvvetleri'nin 31 Mayıs 2010'da saldırması sonunda 9 kişinin hayatını kaybetmesi olmuştur. Türkiye dahil 33 ülkeden insanın katılımının olduğu bu yardım konvoyuna uluslararası sulara böyle bir saldırının olması Türkiye ve diğer birçok ülkeden gelen tepkilerle kınanmıştır. Dönemin başbakanı Erdoğan bu saldırıyı "devlet terörü" olarak nitelendirirken İsrail tarafı ise geminin gönderilme amacının "kışkırtma" olduğunu dile getirmiştir (Bölükbaşı, 2011:230). Bu döneme kadar iki ülke arasındaki çekişme taktiksel olarak da uluslararası arenada kendinden söz ettirmiştir. Özellikle Ortadoğu özelindeki güç mücadelesinde baskın olma arzusu ve İsrail'in uzun dönemli planları adına Türkiye ile karşı karşıya gelmesi gözlerden kaçmamıştır (Sözen ve diğerleri, 2013:58).

Davos Zirvesi'nde Erdoğan'ın, Gazze saldırılarına karşı göstermiş olduğu tepkinin ardından, yaşanan bu son olay Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkileri iyice germiştir. Türkiye-İsrail ilişkilerinin karakterine geçmişten bugüne bakıldığında, Gazze Savaşı sonrası süreçte sıra dışı bir gelişmenin yaşanmadığı görülebilecektir. Aslında Ortadoğu siyaseti açısından ikili ilişkilerdeki olağanüstü durum, Türkiye ve İsrail'in yakın geçmişte askeri pakt görüntüsü verebilecek düzeyde bir işbirliğine girmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Önümüzdeki dönemde bu görüntünün giderek zayıflayacağı ve ikili ilişkilerin daha düşük seviyede devam edeceği öngörülebilir.

Tablo 1. 2003-2013 Yılları Arasında Dönemin Başbakanı Erdoğan'ın En Çok Ziyaret Ettiği Ülkeler¹¹

Son olarak tüm bu ilişkiler ağında özellikle inişli çıkışlı dönemlerle birlikte tartışılan konulardan birisi de ziyaretler ve temaslar olmuştur. Tablo 1'de görüldüğü üzere özellikle başbakan nezdinde yapılan ziyaretlerin bölgesel olarak bir yoğunluk oluşturmadığı ayrıca uluslararası gelişmeler adına vurgulanması gereken hususlar arasındadır.

3. Türk Dış Politikası'nda Davutoğlu Etkisi

Yeni bir hükümetin 2002 sonunda Türkiye'de iktidara gelmesinden sonra, Türk dış politikasında dönüşüm yapılması isteği dillendirilmiştir. Yeni aktivizm olarak adlandırılan bu süreç aslında 2009'da dışişleri bakanı olana kadar başdanışman sıfatıyla perde gerisinde kalmayı tercih eden Prof. Dr. Ahmet

¹¹ Tablo özelindeki istatistiksel veriler "Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi" tarafından 2014 yılında yayınlanmıştır (<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=2272&konu=0&bolge=13>).

Davutoğlu ile ilişkilendirilmiştir (Zengin, 2010:84). Türkiye'nin dış politika çerçevesinde; "komşularla sıfır sorun", "aktif bölgesel diplomasi", "güvenlikle özgürlük arasında denge", "küresel ilişkilerde uyumluluk" ve "uluslararası örgütlere etkin katılım" gibi ilkesel olgular tartışılmaya başlanmıştır.

Önce başbakan danışmanı, sonra dışişleri bakanı ve ardından başbakanlık görevlerinde bulunan Davutoğlu'nun kitabında geliştirdiği bazı terimlere Türk dış politikasında çok fazla atıf yapılmaya başlanması; diplomaside, onun soyadına atfen "Davudizm" gibi terimleri de ortaya çıkarmıştır. Davutoğlu'nun dış politika yaklaşımının Yeni Osmanlılık'ın (Neo-Ottomanizm) benzer bir yaklaşımı olarak nitelendirildiği gözlerden kaçırılmamalıdır. Davutoğlu; "Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu" adlı çalışmasında, Soğuk Savaş sonrası dönemin unsurlarını kendi bakış açısıyla aktarmış, Türkiye'nin bu dönemde güçlenerek bölgesel/küresel bir güç olabilmesinin yollarını idealist bir perspektifle sunmaya çalışmıştır (Davutoğlu: 2009:17-20).

Davutoğlu'nun görevde olduğu süreçte; dış politika yaklaşımının teorik arka planı, aslında dört temel unsurun, konjonktüre bağlı olarak birinin diğerinin önüne geçtiği ve bu unsurların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş bir sentez olduğundan bahsedilmektedir. Birinci unsurun Kant'ın uluslararası ilişkilerle ilgili düşüncelerinden ilham alan idealizmdir. Davutoğlu'nun gerek Türkiye'de, gerek Malezya'da yaptığı akademik yayınlar gözden geçirildiğinde Kantçı idealizmden derinden etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Başbakan'ın dış politika baş danışmanı ve dışişleri bakanı sıfatıyla verdiği mülakatlarda, uluslararası ilişkilerde herkes için geçerli etik değerler olduğu; gündelik sosyal ilişkilerde olduğu gibi devletlerarası ilişkilerde, doğrular ve yanlışlar bulunduğu gibi söylemler idealizmin etkisini göstermektedir. Davutoğlu'nun yaklaşımının diğer bir unsuru tarihselci bakıştır. Kantçı idealizmin etkisinde kalmış bir akademisyen olarak Davutoğlu'nun, tarihselcilikten de beslendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat Davutoğlu'nun tarihselciliği, esas itibarıyla Hegelci felsefi bir yönelim değildir. Bu tarihselcilik, küresel ilişkileri ve Türk dış politikasını açıklarken kullandığı metodolojik bir yaklaşımdır. Davutoğlu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri izlediği dış politikada Osmanlı mirasının sağlayacağı avantajları kullanmadığını ve bu nedenle de Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan bölgesel gelişmeler karşısında ne yapacağını bilemez bir duruma düştüğünü iddia etmektedir (Zengin, 2010:218-220).

Davutoğlu daha çok söylemleri itibarıyla eleştiriler almıştır. 11 Haziran 2010'da İstanbul'da yapılan Türk-Arap Ekonomi Forumu'na katılan 17 Arap ülkesinin bakanlarına hitaben; "Yakında hep birlikte Mescid-i Aksa'da namaz kılacağız." diyen Davutoğlu kendi dış politika anlayışını muhataplarına aktarırken farklılık katma anlamında eklediği bu türden romantik sözlerin gerçekten farklı anlaşılacağını hesaba katmamıştır. Türk Dışişleri Bakan'ının ağzından, "yıllarca siz beceremediniz; ama Türkiye başaracak" manasına da gelebilecek bu sözleri işitmek Arap ülkelerinin bakanlarını ne kadar heyecanlandırmıştır bilinmez ama *eksen kayması* tartışmaları adına önemli bir anekdot olduğu gözler önündedir.

Ahmet Davutoğlu'nun benimsediği dış politika anlayışının üçüncü unsuru ise jeopolitik bakıştır. Stratejik Derinlik'in aslında Soğuk Savaş sonrası dünya düzenini ve Türkiye'nin dünyadaki konumunu açıklamaya endekslenmiş, çağdaş bir jeopolitik kitabı olduğu şeklindeki yorumlarda bu durumun payı vardır. Dışişleri Bakanlığı görevine gelmeden 11 yıl önce, Türk Dışişleri Bakanlığı'nun Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) tarafından çıkarılan Perceptions adlı dergide yayınlanan "Çıkarlar Çatışması: Dünya Düzen(siz)liğinin Açıklaması" başlıklı makalesinde Davutoğlu; Alfred Mahan'dan Mackinder'e, Haushoffer'den Spykman'a jeopolitik disiplinin önde gelen isimlerini mercek altına almıştır. Davutoğlu, İslam dünyasının coğrafyasını açıklarken, İslam ülkelerinin tam ya da kısmi kontrolünde olan "tıkanma mevzilerinin"(chokepoints) ne kadar önemli olduklarının altını çizmesi, ister istemez Alfred Thayer Mahan'ın kavramlarını akla getirmektedir (Davutoğlu, 1998:3).

Davutoğlu'nun özellikle farklı dış politika kültürlerinden yola çıkarak yaptığı çalışmalarda, Stratejik Derinlik'te, makalelerinde, bakan olmadan önce ve olduktan sonraki konuşmalarında jeopolitik kavramları kullanmaktan; Türkiye'nin dış politikasını, gücünü, misyonunu, siyasal coğrafya ve stratejik konumuyla ilişkilendirerek anlatmaktan hoşlandığı görülmektedir. Yine Davutoğlu'nun söylemlerinde, dünya tarihinin jeopolitik üzerinden analiz edildiği ve günümüzü açıklamaya girişildiği bir çabayı gözlemlemek mümkündür.¹²

Devletler boyutundaki sürece bakıldığında, Irak özelinde sıfır sorun gibi bir durumun olabilirliği düşüncesi eksen kayması adına mümkün gözükmemektedir. 1983'ten bu yana PKK terör örgütüne karşı yürütülen mücadelede askeri ve yakın çevredeki politik hareketlilik bu durumun bir ispatıdır. Özellikle Irak'ın kuzeyini kendisine hareket ve destek alanı olarak seçen, gruplar halinde Türkiye'ye sızarak terörist eylemlerde bulunan PKK'ya karşı, Türkiye düşük yoğunluklu çatışma konsepti çerçevesinde sınır ötesinde

¹² Davutoğlu için önemli olan, Türkiye'nin iyi niyetini ortaya koymak ve yapıcılığını vurgulamak olabilir. Fakat Ermenistan konusunda olduğu gibi, işler kötüye gitmeye başladığında, kimin iyi niyetli olup olmadığı konusunda dış dünyadaki algılamalar istenmeyen yönlere doğru gidebilmektedir. Yakın coğrafyada Yunanistan, Bulgaristan ve Suriye, Irak, İran gibi ülkelerle benzer paradokslar gözlenmektedir.

mücadelelere girişmiştir ve bu durum farklı yoğunluklarla yakın gelecek açısından da devam edeceğe benzemektedir (Şener, 2013:664).

Diğer yandan, İran'la ilişkiler konusunda görüldüğü gibi, bir yandan Türkiye komşusuyla hiçbir sorun yaşamak istemezken, Tahran yönetimi, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı(UAEA) taleplerine olumsuz cevap verdiği için uluslararası alanda yalnızlaşmıştır. Ankara, Tahran'la sorun çıkmaması için, nükleer konularda bu ülkeyle UAEA'nın anlaşmazlığını çözmeye çalışmış fakat müttefikleri tarafından kabul görmemiştir. Zaten dünyanın pek çok bölgesiyle sorunları olan bir komşusuyla arasını iyi tutmak adına, ABD ve AB ülkeleriyle taban tabana zıt yönlerde gitmiştir (Zengin, 2010:253-256).

Davutoğlu için komşularla sıfır sorun gibi diğer bir ilke, komşu bölgelere yönelik yoğun bir dış politika yürütülmesidir. Bu anlamda, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya Türkiye'nin yakın bölgeleri olarak görülmekte ve bu alanlarda Türk dış politikasının daha etkin hale getirilmesi hedeflenmektedir (Davutoğlu, 2009:143-149)¹³.

Davutoğlu için önemli politika ilkelerinden birisi de Türkiye'nin uluslararası örgütlerde daha etkin biçimde temsil edilmesi olmuştur. Bu çerçevede Türkiye geleneksel olarak temsil edildiği örgütlerin yanı sıra; Afrika Birliği, Arap Birliği, Karayib Devletleri Örgütü, Amerikan Devletleri Örgütü gibi uluslararası örgütlerde gözlemci statüsüyle yer almıştır. Asyada İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı'nın dönem başkanlığını da Haziran 2010'dan başlayarak iki yıllığına üstlenmiştir. Tam üye ve gözlemci üye olarak temsil edildiği tüm platformları kullanmak suretiyle, çok yönlü bir işbirliği mekanizması geliştirmeyi arzulamıştır. Çok sayıda yeni örgütte temsil edilme, yeterli personele sahip olma sıkıntısını bir kez daha beraberinde getirmiştir (Davutoğlu, 2009:221-223).

Davutoğlu'nun değerlendirebileceğimiz diğer yaklaşımı, *"kamu diplomasisine daha fazla ağırlık vermek suretiyle Türkiye'nin yeni imajının dünyaya tanıtılması"* olarak belirlenmiştir (Zengin, 2010:84-87). Bu çerçevede, Dışişleri Bakanlığı'nda bir müsteşar yardımcısı *"kamu diplomasisinden sorumlu"* olarak görevlendirilmiştir. Enformasyon ve SAM daire başkanlıklarının yapılandırılmalarında değişikliğe gidilmesiyle, kamu diplomasisi alanında daha verimli olabileceği hedeflenmiştir.

4. Teori Ve Pratiğin Tartışıldığı Boyut "Eksen Kayması"

Türkiye'nin özellikle 2007'den sonra dış ilişkilerde, eksen kaymasına yol açan uygulamaların içinde olduğu, iç politikada farklı çevreler tarafından ifade edilmiştir. 2009'dan itibaren bu iddiaya, Batıdaki çevreler de katılmaya başlamıştır. İç ve dış çevrelerin *"iddia ve eleştiri kapsamı"* birbirlerinden oldukça farklı noktalarda yoğunlaşmaktadır (Sözen, 2010:104-106). İç çevrelerin odaklandığı konular arasında; hükümetin yüzünü, Batıdan Doğuya özellikle de İslam dünyasına çevirmeye başladığı, İslami referansa dayalı bir tercihin, Türkiye'nin iç yapısını da değiştirdiği yönündedir. Böyle bir değişimin, ekseninin kaymasına yol açtığı ve aynı zamanda Türkiye'nin iç yapısını da değiştirdiği, cumhuriyetin kuruluş felsefesine aykırı olduğu yönündedir. Dış çevrelerdeki araştırmaları ve yorumları ise özellikle Davos'taki *"one minute"* olayı tetiklemiştir. Mavi Marmara olayı çıtayı yükseltmiş ve İran oylamasında hükümetin *"hayır"* demesi, Batıda kuşkulu bir havanın oluşmasını sağlamıştır.

Özellikle iç politika anlamında *"eksen kayması"* tartışmalarıyla ilgili farklı unsurlar tanımlanmaktadır. Siyasi muhalefeti, bu grup dahilinde değerlendirenler oldukça fazladır. Farklı dönemlerde olduğu gibi dış politika gibi teknik ve kendine özgü bir yapısı olan alanda derinlemesine çalışmalar yapılmadığı konusunda siyasi parti liderleri eleştirilmektedir (Özcan ve Usul, 2010:120-127). Bu doğrultuda Türkiye'nin Batıdan saptığı, en çok dile getirilen söylemler arasındadır. Atılan adımlar ve bu konu ile ilgili tartışmalar Batı özelinde antipatisi olan toplum nezdinde olumlu bir hava yaratmıştır (Öniş, 2011:49).

Diğer bir grup olarak Soğuk Savaş dönemini yaşamış ve bu dönemde yetişmiş, meslek hayatının bir bölümünü bu dönemde sürdürmüş bazı akademisyenler ve emekli bürokratlar gösterilmektedir. Bu grubun Ortadoğu bağlamındaki yaklaşımları, yine Rusya ve Orta Asya ile ilgili düşünceleri örnek gösterilmektedir. Dış çevre odaklı söylemlere karşı eleştiri, Türkiye'nin dış politika bağlamında bağımlılıktan kurtulup, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda adımlar atmasının istenmediği yönündedir. Bu grup Türkiye'nin bölgesel bir güç olma çabalarını kendileri için büyük bir tehdit olarak algılayan diğer devletler olarak gösterilmiştir. Genellikle ABD ve Avrupa ülkelerindeki düşünce kuruluşlarında yapılan araştırmalar eleştiri unsuru olmuştur.

¹³ *"Komşularla sıfır sorun"* ilkesinin temel yanılışı, Türkiye'nin bir komşusuyla ilişkilerini düzeltmek için adım atması, o ülkenin de kendi komşularıyla benzer bir iyi niyet içinde, benzer girişimler başlatacağı düşüncesidir. Türkiye Ermenistan'a yaklaşmaya çalıştığı, Ermenistan bir yandan Türkiye'nin uzattığı eli tutacak; diğer yandan da Azerbaycan'la, tıpkı Türkiye'nin kendisiyle başlattığına benzer bir süreci başlatacak sanılmaktadır. Aksine, Ermenistan-Azerbaycan ilişkilerinde beklenen pozitif gelişme yaşanmadığı gibi, Türkiye-Azerbaycan ilişkileri gerilemiştir.

Hem Türkiye’de, hem de Türkiye dışında araştırma konusu olan eksen kayması tartışmalarının belli hatlarının çizilmesi bu konuda daha açıklayıcı olacaktır. Türkiye’nin temel doğrultusu Batı ile işbirliği çerçevesindedir. Türkiye’nin tercihi bu yönde olmuştur dersek daha doğru bir tespit yapmış olabiliriz. Zaman zaman dış politika zemininde kaymalar olsa, farklılaşmalar görülse de ana ekseninde, temel doğrultuda bir değişikliğin söz konusu olduğu söylenememektedir (Kardaş, 2011:33-37). Türkiye’nin bugün içinde olduğu durumun farklı yönler karşısında izlenmeye çalışılan dış politika olduğu görüşü tartışılan konular arasındadır.

Uygulamada Batı ile ilişkileri sürdürme anlayışı devam etmektedir ve gözden kaçırılmaması gereken bir AB süreci vardır. “*Batı*” kavramı zaten demokrasi ve liberal değerleri temsil eden bir felsefe olarak ele alınmalıdır. Dikkat edilmesi gereken ve belki de yine eksen kayması olgusu dahilinde ele alınması gereken husus, Türkiye’nin artık güvenlik sorunlarını Batıya ve ABD’ye yaslanarak çözme politikasını terk etmiş olmasıdır. Bu gelişmeleri hem Mavi Marmara Krizi’nde, hem AB ile olan ikili ilişkilerinde somut bir şekilde görebiliriz.

Türk dış politikasında eğer “*eksen kayması*” varsa bu arayışın hangi yönde ve nasıl olduğu doğru tespit edilmelidir. Türkiye’nin çok yönlü olarak isimlendirilen dış politika girişimlerini yeni bir yön arayışı olarak görmek tepki toplamıştır. Gelişmelerin konjonktüre bağlı geliştirildiği ve yönetildiği kabul edilen görüşler arasındadır. Türkiye son zamanlarda attığı adımları, dış politikadaki çeşitlilik ve çok yönlülük anlamında zorunluluk olarak hissetmektedir. Türkiye her ne kadar daha önce Ortadoğu ile ilişkilerini Batı ile ilişkilerini tehlikeye atmayacak seviyede gördüyse de, bu durum yaşanan bölgesel gelişmelerle daha da zorlaşmıştır. Vurgulanan husus daha önce Türkiye’nin, Batı ve Ortadoğu ile ilişkilerini dengeli bir şekilde yürütmesi gerektiği iken, bugün artık böyle bir denge arayışının mümkün olmadığı gözler önündedir. Dönemsel çalışmaların ve gelişmelerin süreç için belirleyici olacağı ve dış politikayı şekillendireceği önemli bir tespittir. Bu gelişmeler ışığında Türkiye’nin bölgede lider rolü oynadığını da söylemek yanıltıcı olabilir. İsrail karşısında Filistinlileri savunan duruş Türk hükümeti’nin Arap toplumunda prestijini arttırmıştır ama bunun Ortadoğu gibi otoriter rejimler tarafından yönetilen bir bölgede avantaj olduğunu söylemek oldukça güçtür (Turan, 2010:57).

Sonuç ve Öneriler

2002’den bu yana Türk dış politikası reaksiyon olarak etkili olmak istediği bir süreci yaşamaya çalışırken ciddi sıkıntılarla karşı karşıyadır. Bu sürecin değerlendirilmesi açısından sahip olduğu yönü ve boyutu tartışmak, Türk dış politikası kültürünü ve etkinliğini geliştirmesi bakımından olumsuz yönleriyle de karşımıza çıkmaktadır. Bu değerlendirmeleri yaparken sadece dış politikadaki olayların boyutu göz önünde bulundurulmamalıdır. Türk dış politikasının değerlendirilmesi farklı bileşenleri doğru değerlendirmek ile mümkündür. Bu yaklaşım eğer değişim tartışılacaksa dahi bu noktada hep aynı kalmalıdır.

Bu çalışma için ele alınan kavramsal ve teorik yaklaşım da bunu gerçekleştirmek için yapılmaya çalışılmıştır. Türk dış politikasının niteliğini çok farklı unsurlar belirlemektedir. *Eksen kayması* tartışmasının boyutunu belirleyenler karar alıcılar olmuştur. Bu konudaki yönelimler ve söylemler, bu tartışmaların güncel boyutta kalmasını sağlamıştır. Kimi araştırmacılar ise uluslararası ortamı tamamen bu tartışmalardan izole ederek, yaşanan gelişmeleri sadece Türkiye’nin reaksiyonları ile birlikte değerlendirmeye çalışmıştır. Fakat bu uygulama yanlış sonuçlara ve anlaşılmalara sebebiyet verebilir.

Türk dış politikasında bu durumu olumlu yönde yorumlayanların ulaştığı sonuç son on yılda Türk dış politikasında pozitif manada büyük bir kırılma gerçekleştiğidir ve bu değişimin daha da etkin bir şekilde devam edeceğidir. *Dünyada barış* ilkesi ile aktif hale getirilen çok yönlü politikalar, Türkiye’nin hem bölgesinde hem de dünya sahnesinde prestijinin artarak devam edeceği kanısını oluşturmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken husus, eleştirinin niteliği nasıl olursa olsun Türk dış politikasında bir değişimin olabilmesi için, öncelikle iç politikanın bu yönde yeniden yapılandırılması gerektiğidir. İyi bir iç politika düzeni için şart olan; demokrasi, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk, piyasa ekonomisi, insan hakları ve medeniyet değerlerinin Türkiye’nin dış politikasına da paralel bir şekilde yansıtılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun için; anayasal, yasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yapıların yeniden yapılması, güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu şartlar, Türkiye’nin önündeki *değişmek* ile *statükoculuk* arasındaki kritik tercih arasında yer almaktadır. Bu durum sadece kavramsal bir tartışmayı değil, aynı zamanda değişimden yana olanlar ile statükoculuktan yana olanlar arasında mücadeleyi de oluşturacaktır. Bu mücadele devletin yeniden yapılanması ile ilgili tartışmaları da içermektedir.

Sonuç olarak Türk dış politikasının sadece tek bir eksene bağlı olması veya bu tartışmalar arasında dönemsel çalışmalar yapılması bir kazanım olmayacaktır. Türkiye’nin ilişkilerinde bir eksen kayması mı yaşadığı ya da bu ilişkilerdeki boyutun derinlik mi kazandığı hususuna yönelik tespitler önemlidir. Bu tespitlerin pratikteki boyutunu kayıpların ağırlığı belirleyecektir. Türkiye’nin stratejik olarak zaten bir eksene

bağlı kalması ya da uluslararası ortamdaki önemli merkezlere uzak kalması, yüz çevirmesi düşünülemez. Türkiye ile ilgili bu analizler eksen kayması tartışmalarında olduğu gibi farklı dış politika kültürleriyle de doğrudan ilişkilendirilmemelidir. Türkiye'nin stratejik konumu da her ülke gibi kendine özgüdür.

KAYNAKÇA

- ADAM, Laura Batalla (2012). "Turkey's Foreign Policy in the AKP Era: Has There Been a Axis Shift in the Axis?", *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 1, No:3, pp.139-148.
- ARI, Tayyar (2009). "Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Bir Değişiklik Yoktur", Habibe Özdal, Osman Bahadır Dinçer, Mehmet Yegin (Ed.), *Mülakatlarla Türk Dış Politikası*, 1. Baskı içinde (83-115), Ankara: USAK Yayınları.
- AYATA, Ali (2011). "Türkiye-ABD İlişkileri", Murat Ercan (Ed.), *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası*, 1. Baskı içinde (83-109), Ankara: Nobel yayın Dağıtım.
- AYBET, Gülnur (2006). "Turkey and the EU After the First Year of Negotiations: Reconciling Internal and External Policy Challenges", *SAGE Publications*, 37(4), pp.529-549.
- BAL, İdris (2010). "Türk Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim", Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil (Ed.), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, 1. Baskı içinde (37-63), Ankara: Nobel Yayın.
- BÖLÜKBAŞI, Yusuf Ziya (2011). "Türkiye-İsrail İlişkileri", Murat Ercan (Ed.), *Değişen Dünyada Türk Dış Politikası*, 1. Baskı içinde (197-245), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- CATALANO, Arriana (2011). "The Political Economy of Turkey-EU Customs Union After the Treaty of Lisbon: A Reappraisal", *Interdisciplinary Political Studies*, 1(0), pp.31-48.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (1998). "The Clash of Interests: An Explanation of the World (Dis)order", *Perceptions*, Vol. 2, No:4, pp.1-17.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2009). *Stratejik Derinlik*, 37. Basım, İstanbul: Küre Yayınları.
- DURAL, Baran A. (2010). "New World Order-AKP-Turkey: Global Dilemma in a Nation-state", *International Journal of Innovation, Management and Technology*, S.1(2), pp.158-163.
- ERHAN, Çağrı (2010). *Türk Dış Politikası'nın Güncel Sorunları*, Ankara: İmaj Yayınevi.
- GÖZEN, Ramazan (2010). "Türk Dış Politikasında Değişim Var mı?", Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil (Ed.), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayın, ss.19-37.
- İMANOV, Vügar (2010). "Türk-Rus İlişkilerinde Yakınlaşma Dönemleri", Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil (Ed.), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayıncılık, ss.725-741.
- İŞERİ, Emre ve diğerleri (2010). "Jeopolitik Rekabetten Enerji İşbirliğine: Türkiye-Rusya İlişkileri", Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil (Ed.), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayıncılık, ss.741-761.
- KARDAŞ, Şaban (2011). "Türk Dış Politikası'nda Eksen Kayması mı?", *Akademik ORTADOĞU*, S.5(2), ss.19-42.
- KEYMAN, E. Fuat ve Öniş, Ziya (2007). *Turkish Politics in a Changing World*, First Edition, İstanbul: İstanbul Bilgi University Press.
- KURUBAŞ, Erol (2001). "Türk-Yunan İlişkilerinin Psikopolitiği ve Sorunların Çözümü Üzerine Düşünceler", İdris Bal (Ed.), 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Dış Politikası, İstanbul: Alfa Yayınları, ss.243-263.
- LAÇINER, Sedat (2010). "Turkish Foreign Policy (1971-1980): Ideologies vs. Realities", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, S.6(21), s.66-108.
- LARRABEE, Stephen F. Ve Lesser, Ian O. (2002). *Belirsizlik Döneminde Türk Dış Politikası*, (Çev. Mustafa Yıldırım), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ORAN, Baskın (2013). *Türk Dış Politikası Cilt:III 2001-2012*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖNiŞ, Ziya (2011). "Multiple Faces of the 'New' Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique", *Insight Turkey*, Vol. 13, No:1, pp.47-65.
- ÖZCAN, Mesut (2010). "Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Mesafeden Müdahaleye Dönüşüm", Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil (Ed.), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayıncılık, ss.371-389.
- ÖZCAN, Mesut ve Usul, Ali Resul (2010). "Understanding the 'New' Turkish Foreign Policy: Changes within Continuity Is Turkey Departing from the West", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, S.6(21), ss.101-123.
- SANDER, Oral (2006). *Türkiye'nin Dış Politikası*, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- SÖZEN, Ahmet (2010). "A Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges", *Turkish Studies*, S.11(1), pp.103-122.
- SÖZEN, Ahmet ve Şahin, Devrim (2013). "Perception of Axis Shift in Turkish Foreign Policy: An Analysis Through 'Butterfly Effect'", *İzmir Review of Social Sciences*, Vol. 1, No:1, pp.47-63.
- ŞENER, Bülent (2013). "Dış Politikada Stratejik Bir Zorlama Yöntemi: Zorlayıcı Diplomasi", 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler, S. 5, s.101-118.
- ŞENER, Bülent (2013). *Türk Dış Politikasında Güç Kullanma Seçeneği (1923-2010)*, Ankara: Barış Kitabevi.
- TURAN, Kürşad (2010). "Türk Dış Politikasında Eksen Kayması", *Ortadoğu Analiz*, Cilt 2, Sayı:18, ss.51-58.
- ÜLGER, İrfan Kaya (2010). "Türkiye-AB İlişkilerinin Geleceğine Yönelik Düşünceler", Cüneyt Yenigün ve Ertan Efeğil (Ed.), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Ankara: Nobel Yayıncılık, ss.471-489.
- WALKER, Joshua W. (2007). "Reexamining the U.S. -Turkish Alliance", *The Washington Quarterly*, S. 31(1), pp.93-109.
- ZENGİN, Gürkan (2010). *Hoca*, İstanbul: İnkılap Kitabevi.